

C. G. JUNG VERZAMELD WERK

DEEL 6

C.G. JUNG VERZAMEELD WERK

IN 10 DELEN

1	PSYCHOLOGIE EN PRAKTIJK
2	ARCHETYPE EN ONBEWUSTE
3	PERSOONLIJKHEID EN OVERDRACHT
4	MENSBEELD EN GODSBEELD
5	DROOM EN INDIVIDUATIE
6	(eerste deel van <i>Psychologie und Alchemie</i>)
7	VERLOSSING IN DE ALCHEMIE
8	(tweede deel van <i>Psychologie und Alchemie</i>)
8	LIBIDO IN TRANSFORMATIE
8	(eerste deel van <i>Symbole der Wandlung</i>)
9	DE HEILD EN HET MOEDERARCHETYPE
9	(tweede deel van <i>Symbole der Wandlung</i>)
10	MENS EN CULTUUR
10	AANTEKENINGEN EN REGISTERS

REDACTIE

HELMUT BARZ, URSULA BAUMGARDT, RUDOLF BLONMEYER, HANS DIECKMANN,

HELMUT KUMMELER, THEODOER SEIFERT

C.G. JUNG

VERLOSSING
IN DE
ALCHEMIE

twede deel van Psychologie und Alchemie

Verraling
Pety de Vries-Ek

LEMNISCAAT ROTTERDAM

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een subsidie, verstrekt door de M.A.O.C. Graauw van Bylant Stichting te 's-Gravenhage. Voorts danken wij de stichting Pro Hebetia te Zürich, die door een bijzondere bijdrage uitgave van de delen 5, 6, 7 en 8 mogelijk maakte.

Derde druk, 1995

Vertaling: Pety de Vries-Ek

Wetenschappelijke adviseer: Dr. I. Peplinkhuizen

Omslagontwerp: Gerolf T'Hoofst

*Omslagillustratie: gravure uit Johann Daniel Mylius, Philosophia Reformata
Johann Friedrich Weiss voor Lucas Jenius, Frankfurt 1622*

*Vin de collectie van de Bibliotheca Philosophica Hermetica, Amsterdam
Gefotografeerd door W. Dingemans, The Silver Hand, Rotterdam*

© *Vertaling en Nederlandstalige rechten Lemmisciaal bv Rotterdam 1986, 1995*
ISBN 90 6069 976 9

© *Walter-Verlag AG, Olten 1985*

Oorspronkelijke titel: Erlösungsvorstellungen in der Alchemie

Zetwerk: Casparie

Druck: Haasbeck bv

Bindwerk: Kramer Boekbinders bv

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en / of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk, chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig papier en geproduceerd in de Bemelux waardoor onnodig en milieurostremitigend transport is vermeden.

INHOUD

1 De alchemistische basisbegrippen	7
2 De psychische aard van het alchemistische werk	22
3 Het werk	64
4 De materia prima	91
5 De parallel lapis-Christus	116
6 De alchemistische symboliek in het kader van de geschiedenis der religie	198
Epiloog	238
Noten	249
Bronvermelding van de afbeeldingen	297

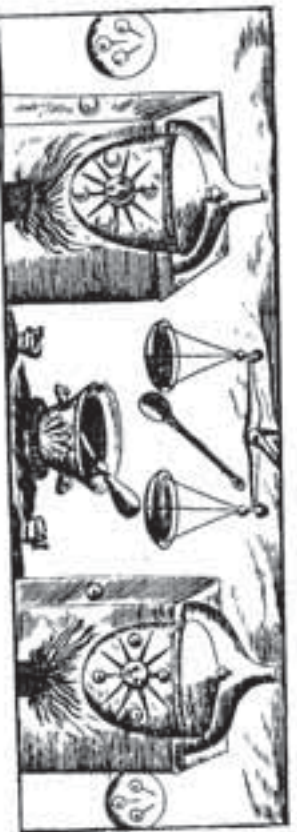

*Afb. 112 De soornnamste symbolen uit de alchemie.
(1613)*

1 De alchemistische basisbegrippen

1 Inleiding

De alchemie is in de loop van de achttiende eeuw geleidelijk aan haar eigen duisternis te gronde gegaan. Haar methode van verklaren: 'Het duistere door het nog duisterder, het onbekende door het nog onbekender' verdroeg zich slecht met de geest van de Verlichting, en vooral met de vooruitgang op wetenschappelijk gebied van de chemie. Deze twee nieuwe geestelijke machten hebben de alchemie echter slechts de genadedag gegeven. Haar innerlijk verval begon al ruim een eeuw eerder, in de tijd van Jakob Boehme, toen vele alchemisten hun retoren en kookpoten verlieten, en zich uitsluitend verdiepten in de (hermetische) filosofie. Desijds ontstond er een splitsing tussen de *chémistes* en de *hermetici*. Chemie werd een natuurwetenschap; de hermetische filosofie echter verloor haar empirische basis en ging op in even bombastische als inhoudsloze allegorietēn en speculaties, die alleen nog maar teerden op de herinneringen aan betere tijden.¹ Deze betere tijden werden gevormd door de periode waarin de geest der alchemisten nog werkelijk met de problemen van de materie worstelde. Het onderzoekend bewustzijn stond desijds tegenover de duistere gebieden van het onbekende, en meende daarin vormen en wetten te bespeuren, die echter niet afkomstig waren uit de materie, maar uit de ziel. Al het onbekende en lege wordt ingevuld door psychologische projectie; het is alsof het duister van de achtergrond der ziel een spiegelbeeld geeft van degene die schouwt. Wat hij in de stof ziet en meent te herkennen, zijn in eerste instantie zijn eigen hierin geprojecteerde onbewuste aspecten. Dar wil zeggen, er treden hem vanuit de stof eigenschappen en betekenismogelijkheden tegemoet, die ogenschijnlijk tot de stof behoren, maar waarvan de psychische aard hem volledig onbewust is. Dit geldt hoofdzakelijk voor de klassieke alchemie, waarin natuurwetenschappelijke empirie en mystieke filosofie als het ware ongedifferentieerd zijn. Het splitsingsproces dat aan het einde van de zestiende eeuw op gang kwam, en dat het fysieke van het mystieke scheidde, produceerde een literatuur-

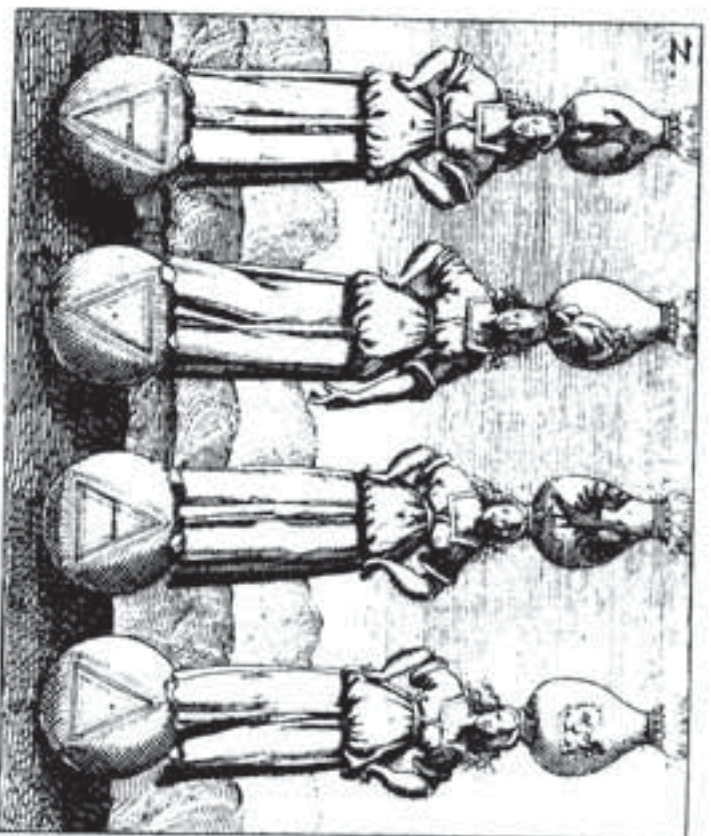

Afb. 113 Maan- en zonne-oven, die de 'coniunctio', de vereniging van de tegenstellingen, aanduiden.
(1702)

genre dat wezenlijk fantasieuscher was. De auteurs hiervan waren zich enigszins bewust van de psychische aard van het 'alchemistische' transformatieproces. Over dit aspect van de alchemie en vooral over de psychologische betekenis ervan schrijft Herbert Silberer uitvoerig in zijn boek *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*. De bijbehorende fantasische symboliek wordt aanschouwelijk beschreven in de verhandeling van Bernoulli, *Seitliche Entwicklung im Spiegel der Alchemie...*² Een gedetailleerd verslag over de alchemistische filosofie kunnen we vinden in Evola, *La Tradizione ermetica*. Een studie over de geschiedenis van de ideeën van de teksten moet nog geschreven worden, hoewel we aan Reizenstein op dit gebied belangrijke voorstudies te danken hebben.

2 De fases van het alchemistische proces

Zoals bekend beschrijft de alchemie een chemisch transformatieproces, en ze geeft talloze aanwijzingen inzake de uitvoering. Hoewel over het nauwkeurige verloop van het proces en de volgorde der fases hiervan nauwelijks twee auteurs hetzelfde zeggen, stemmen de meesten toch wat betreft de voornamste punten overeen, en wel vanaf de oudste tijd, dat wil zeggen sinds het begin van de christelijke jaartelling: men onderscheidt vier fases (afb. 114), die door de reeds bij Hetrachtes genoemde,

Abt. 114 De vier fasies van het alchemistische proces (de vier elementen zijn aangeduid op de bollen). (1622)

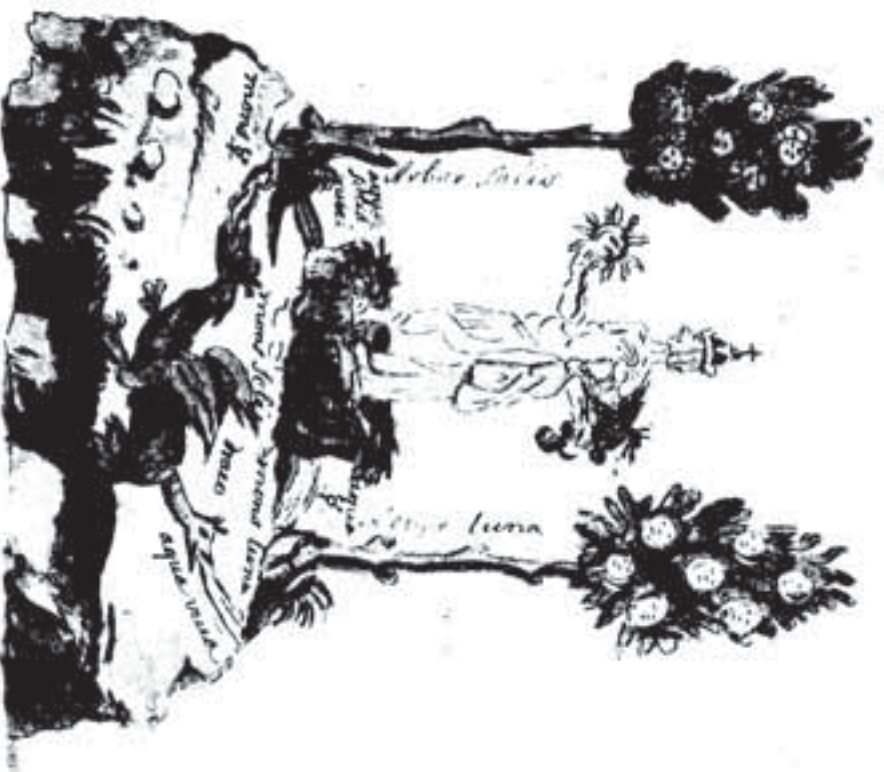
oorspronkelijke schilderskleuren gekarakteriseerd worden; namelijk melanosis (zwartworden), leukosis (witworden), xanthosis (geelworden), iosis (roodworden).³ Deze verdeling in vieren van het proces werd het in vieren verdelen van de filosofie genoemd. Later, dat wil zeggen ongeveer in de vijftiende en zestiende eeuw, worden de kleuren tot drie teruggebracht, waarbij het geelworden, ook 'citrinitas' genaamd, gedeeltdelijk komt te vervallen, of nog slechts zelden genoemd wordt. Bij wijze van uitzondering wordt in plaats daarvan 'viriditas' (het groene) na melanosis of zwartworden genoemd, zonder dat dit echter een principiele betekenis krijgt. Terwijl de oorspronkelijke tetramerie een nauwkeurige afspiegeling van de quaterniteit der elementen was, wordt thans vaak

Afb. 115 De 'nigredo', de verduistering van de oude Mercurius, bij wie de 'spiritus' en 'anima' (geest en ziel) gewoken zijn. De raaf wijst op de 'nigredo'.

(1625)

opgemerkt dat er vier elementen (aarde, water, lucht, vuur) en vier eigenschappen (warm - koud - vochtig - droog) zijn, maar daarentegen slechts drie kleuren: zwart, wit en rood. Aangezien het proces nooit tot het gewenste doel heeft geleid, en ook in zijn afzonderlijke fasen nooit volgens de regels werd uitgevoerd, kan de verandering van de indeling van de fasen ook niet door uiterlijke redenen verklaard worden. Het heeft

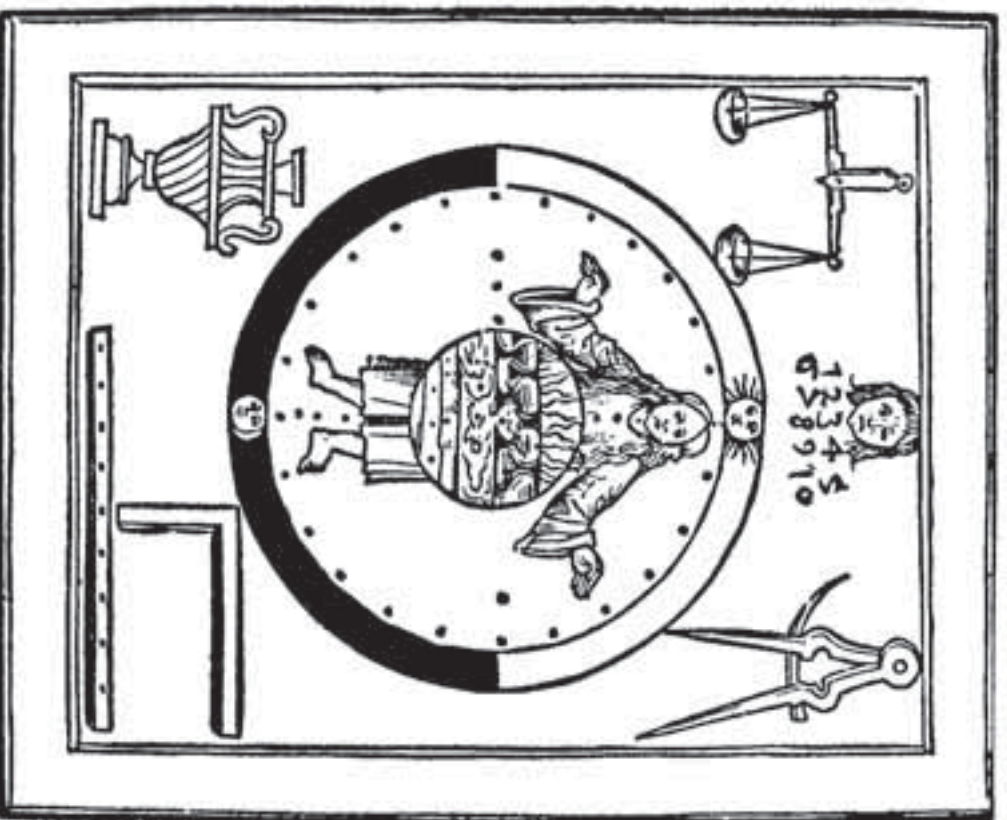
*Afb. 116 Gekoonde hermafrodit als vereniging van koning en koningin tussen de zonne- en de maanboom.
(17e eeuw)*

meert te maken met de symbolische betekenis van de quaterniteit, dus met innerlijke, psychische redenen.⁴ Het zwarte, 'nigredo' (afb. 115), is de begintoestand die óf als eigenschap van de 'oermaterie', van de chaos of van de 'verwarde massa' al

van tevoren aanwezig is, of door de deling (solutio, separatio, divisio, putrefactio = oplossing, scheiding, verdeling, roting) der elementen tot stand komt. Wanneer een verdeelde toestand al aan het begin bestaat, zoals soms kan voortkomen, dan wordt er een vereniging van de genstellingen uitgevoerd, die vergeleken wordt met de vereniging van het mannelijke en het vrouwelijke (coniugium, matrimonium, coniunctio, coitus = verbintenis, huwelijk, vereniging, geslachtelijke vereniging). Daarna treedt de dood van het product van deze vereniging in (mortificatio, calcinatio, putrefactio = doodgaan, verkalking, verrotting) met het bijbehorende zwartworden. Deze fase van 'nigredo' leidt via het wassen (ablutio, baptismus = afspoelen, dopen) of rechtstreeks tot het witworden, of de ziel die bij de dood ontsnapt is (anima) wordt weer verenigd met het dode lichaam waardoor dit weer tot leven komt, of de 'vele kleuren' (omnes colores, pauwestaart) leiden tot de ene, witte kleur, die alle andere kleuren bevat. Hiermee is het eerste hoofdoel van het proces, namelijk het 'witte', de 'witte kleur', de 'witte behladerde aarde', enzovoort, bereikt, wat door velen al zo hoog geprezen wordt alsof hiermee het eigenlijke doel al bereikt zou zijn. Het is de toestand van zilver of van de maan, die echter nog verheven moet worden tot de toestand van de zon. De 'albedo' is in zekere zin de dagtraad, maar pas de 'rubedo' (het roodworden) is de zonsopgang. De overgang naar de rode fase wordt gevormd door het geelworden (citritinas), dat, zoals gezegd, later komt te vervallen. Dan vloeit de 'rubedo' namelijk rechtstreeks voort uit de 'albedo' als resultaat van het opstoken van het vuur tot de hoogste graad. Het witte en het rode zijn de koningin en koning, die ook in deze fase hun 'chemisch huwelijk' kunnen vieren (afb. 116).

3 De voorstellingen van het doel en bijbehorende symbolen

De volgorde van de fases is bij de verschillende auteurs in wezen afhankelijk van hun voorstelling van het doel: het gaat om de witte en de rode tinctuur (het eeuwig water), of om de steen der filosofen, die als het maafroduct beide bevat, of om de paracel (drinkbaar goud, levenselixir), het filosofische goud, het goudglas, het smeedbare glas. De voorstel-

*Afb. 117 De anthropos, die als 'anima mundi' (wereldziel) de vier elementen bevat, en door het mental gekarakteriseerd wordt, wat volmaaktheid beteekent (1 + 2 + 3 + 4).
(1560)*

lingen van het doel zijn even onduidelijk en veelvormig als de afzonderlijke processen. De 'steen der filosofen' is bijvoorbeeld vaak de 'oerstof' of het middel tot de produktie van het goud, of een mystiek wezen in het algemeen, dat soms 'zardse God', 'Vetlosser', of 'zoon van de macrokosmos' wordt genoemd; een figuur die we alleen maar met de gnostische antropos, de goddelijke oermens, kunnen vergelijken' (afb. 117).

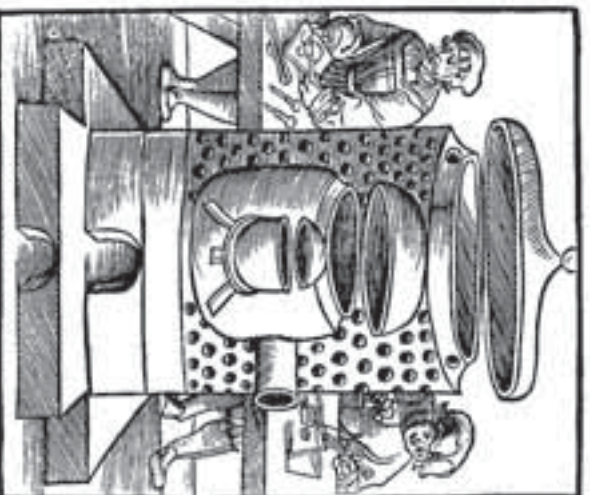
Naast het begrip 'oerstof' spelen het water (aqua permanens = eeuwig water) en het vuur (ignis noster = ons vuur) een belangrijke rol. Hoewel deze twee elementen tegengeseld zijn, en zelfs een typisch tegenstelligspaar vormen, zijn ze toch één en hetzelfde, volgens de verklaring van de auteurs.⁶ Evenals de 'oerstof' heeft ook het water duizend namen⁷, ja, het is de uitgangsmaterie van de steen.⁸ En desondanks wordt ons anderszids verzekerd dat het water uit de steen ofwel uit de oerstof geëxtraheerd wordt als de levenschenkende ziel (anima)⁹ hiervan. Deze perplexiteit komt duidelijk naar voren in het betoog van de 'Exercitatio VIII in Turban':

'Velen strijden in lange disputen over het feit of de steen, onder verschillende namen, uit meerdere of uit twee of slechts uit één substantie bestaat. Maar deze filosoof (Scires)¹⁰ en Bonellus¹¹ zeggen dat het hele werk en de substantie van het hele werk niets anders zijn dan het water, en de behandeling (regimen) hiervan gebeurt nergens anders in dan in het water. En het is inderdaad *een* substantie die alles bevat en dat is de Zwavel van de Filosofen, (die) water is, en ziel, olie, Mercurius en Sol (zou), het vuur der natuur, de adelaar, de tranen, de eerste stof van de wijze, de oermaterie van het volmaakte lichaam. En welke naam de filosofen ook aan hun steen gegeven hebben, altijd bedoelen ze en verwijzen ze naar deze ene substantie, dat wil zeggen het water waaruit alles (ontstaat) en dat alles (bevat), dat alles beheerst, waarin gedwaald wordt, en waarin de dwaling zelf gecorrigeerd wordt. Ik zeg echter "filosofisch" water, niet gewoon water, maar het water van Mercurius, of het nu eenvoudig is of samengesteld. Het is beide namelijk filosofisch water, hoewel de gewone Mercurius (= kwik) iets anders is dan de filosofische. Het ene water is eenvoudig (en) onvermengd; het andere bestaat uit twee substanties, namelijk uit ons erts en uit eenvoudig water. Dit sa-

Afb. 118 Een broeder-zuster-paar in het 'levensbad' wordt door draken in de knien gebeten. Over hun hoofden wordt het lamaire water uitgegoten, dat bevrucht is door de goddelijke adem.
(1652)

mengestelde water vormt de filosofische Mercurius, en daarom kunnen we veronderstellen dat de substantie of de oerstof zelf uit samengesteld water bestaat. Enigen stellen het samen uit drie, anderen slechts uit twee. Ik heb voldoende aan twee soorten, namelijk mannelijk en vrouwelijk of broeder en zuster (afb. 118). Het eenvoudige water noemen ze ook nog vergif, kwikzilver (levend zilver), canbar, eeuwig water, gom, azijn, urine, zee water, draak, slang.

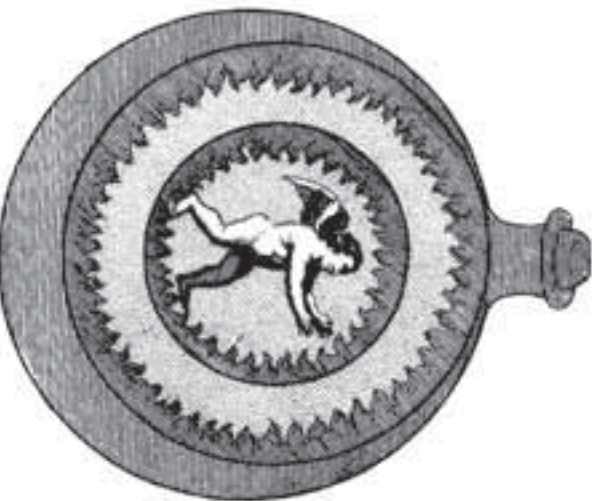
Afb. 119 Alchemistische oven.

(1129)

Uit deze beschrijving blijkt één ding duidelijk, namelijk dat het filosofische water de steen ofwel de 'oemariene' zelf is; tegelijkertijd echter is het ook het oplosmiddel ervan, zoals uit het recept dat meteen daarna gegeven wordt blijkt:

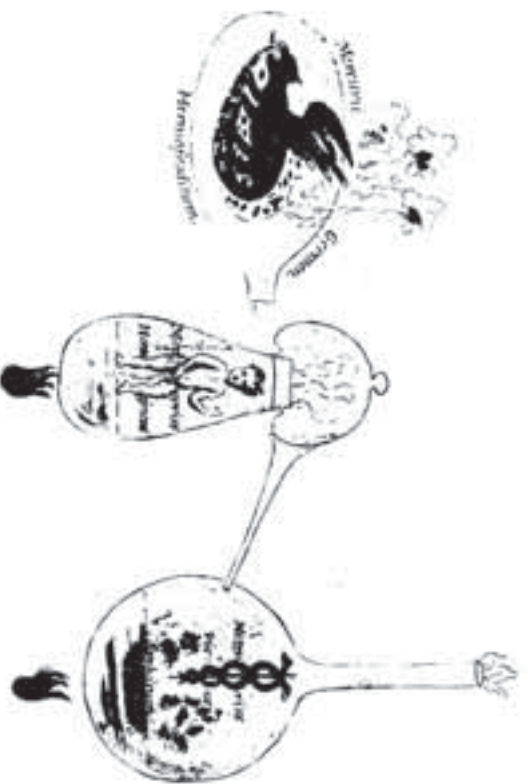
'Wrijf de steen tot zeer fijn poeder, en doe dit in het helderste hemelse azijn, en onmiddellijk wordt het opgelost tot filosofisch water.'¹²

Dezelfde rol van het water kunnen we ook aantonen voor het vuur. Een ander begrip van niet minder belang is het hermetische vat (vas hermetis), in wezen de retort of de smeltoven, als reservoir van de substanties die getransformeerd moeten worden (afb. 119). Hoewel het om instrumenten gaat, heeft het hermetische vat toch karakteristieke relaties zowel met de 'oemariene' als met de lapis, en is het dus niet uitsluitend

*Afb. 120 Mercurius in het vat.
(1718)*

een apparaat. Het vat is voor de alchemisten iets volstrekt wonderbaarlijks: het is een 'vas mirabile', wonderbaarlijk vat. Maria de Profetes (afb. 78) zegt dat het hele geheim in de kennis omtrent het hermetische vat ligt. 'Eén is het vat', zo wordt steeds weer benadrukt.¹³ Het vat moet volstrekt rond zijn¹⁴, om de bolvormige kosmos na te bootsen¹⁵, aangezien in het vat de invloed van de sterren moet bijdragen tot het slagen van de operatie.¹⁶ Het is een soort 'matrix', ofwel 'uternus' (baarmoeder), waarvan de 'zoon der filosofen', de wonderlijke steen, geboren wordt!¹⁷ (afb. 120). Daarom wordt ook verlangd dat het vat niet alleen rond is, maar ook eiwormig!¹⁸ (afb. 121 en 22, VW 5). Men denkt dan natuurlijk dat het bij dit vat om een soort rector of kookfles gaat, maar men ontdekt al snel dat deze voorstelling ontoereikend is, aangezien het vat eerder een mystiek idee uitbeeldt, een waar symbool, zoals alle centrale alchemistische begrippen. We horen bijvoorbeeld dat het het water is, ofwel het 'eeuwige water', dat niemand anders is dan de Mercurius van

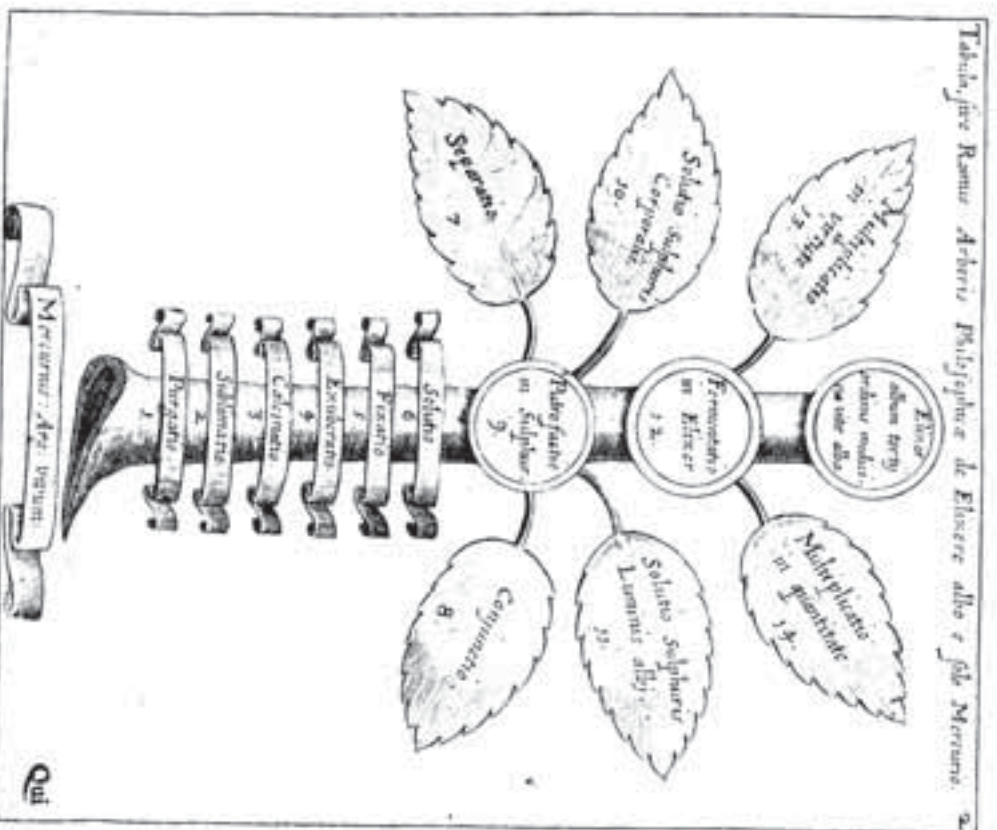

Afb. 121 De transformaties van Mercurius in het hermetische vat. De homunculus als 'Mannetje pis' heeft betrekking op de 'urina puerorum' (kinderurine) = aqua permanens (ewig water)

de filosofen.¹⁹ Maar hij is niet alleen het water, maar ook het regend deel daarvan, namelijk vuur.²⁰

Ik wil hier niet verder ingaan op de talrijke synoniemen van het vat. De paar die ik genoemd heb mogen voldoende zijn om de ongetwijfeld symbolische betekenis van het vat te demonstreren.

Met betrekking tot het verloop van het volledige proces zijn de auteurs vaag en spreken ze elkaar tegen. Velen beperken zich tot een paar summier aanduidingen; anderen maken een uitvoerige lijst van de verschillende bewerkingen. Josephus Quercetanus, alchemist, arts en diplomaat, die in Frankrijk en in het Franse deel van Zwitserland ongeveer dezelfde rol speelde als Paracelsus, heeft bijvoorbeeld in 1576 een reeks van twaalf bewerkingen opgesteld²¹ (afb. 122), die als volgt luidt:

Afb. 122 De twaalf alchemistische operaties, misgebeeld als
'filosofische boom'.
(1630)

1 Calcinatio (verkalking)	7 Cibatio (voeding)
2 Solutio (oplossing)	8 Sublimatio (sublimering)
3 Elementorum separatio
heiding van de elementen)	9 Fermentatio (gisting)
4 Continuatio (vereniging)	10 Exalatio (opheffing)
5 Putrefactio (verrotting)	11 Augmentatio (vermeerdering)
6 Coagulatio (stolling)	12 Projectio (uitbreiding)

Elk van deze begrippen heeft, zoals uit de literatuur blijkt, meer dan één betekenis. Daarvan krijgen we al een goede indruk wanneer we alleen maar de bijbehorende verklaringen in het lexicon van Rulandus nalezen. Het heeft daarom geen zin in dit verband dieper in te gaan op de varianten van de alchemistische procedure.

Dit is ongeveer, oppervlakkig gezien en in zeer grote lijnen geschets, het gezamenle van de alchemie zoals ze ons allen bekend is. Vanuit het standpunt van onze moderne kennis van de chemie kunnen we er ons weinig of niets bij voorstellen, en wanneer we naar de teksten grijpen en naar de honderden en nog eens honderden procedures en recepten, die ons nagelaten zijn uit de middeleeuwen en de oudheid, dan vinden we hieronder maar een enkele die een herkenbare scheikundige betekenis bevat. Waarschijnlijk is de overgrote meerderheid ervan vanuit scheikundig standpunt bezien zinloos, en het is bovendien boven alle twijfel verheven dat er nooit werkelijke tinctuur of kunstmatig goud is geproduceerd, in al die eeuwen dat men hieraan serieuze gewerkt heeft. We mogen ons dus redelijkerwijs afvragen wat de oude alchemisten ertoe bewogen heeft onverstoobar verder te werken, of, zoals zij zelf zeiden, te 'opereren' en traktaten te blijven schrijven over de 'goddelijke' kunst, terwijl hun hele onderneming toch overduidelijk hopeloos was. We moeten hieraan overigens toevoegen dat zij nog geen enkel inzicht bezaten in het wezen van de chemie en de beperkingen daarvan, zodat ze desondanks konden blijven hopen, precies zoals die mensen die ervan droomden te kunnen vliegen, en wier latere opvolgers dat uiteindelijk toch bereikt hebben. De voldoening van de hele onderneming, van het avontuur, van het 'quateren' (zoeken) en het 'invenire' (vinden) moeten we niet onderschatten. Deze blijft bestaan zolang de methodiek

zinvol lijkt. Er bestond desijds niets wat de alchemist kon overtuigen van de zinloosheid van zijn chemische onderneming. Bovendien kon hij terugkijken op een lange traditie, die heel wat getuigenissen bevatte van lieden die het wonderbaarlijke resultaat hadden bereikt.²² Helemaal uitzichtloos was de zaak uiteindelijk ook niet, aangezien de scheikundige pogingen af en toe ook nuttige bijproducten opleverden. Als voorlooper van de chemie bezat de alchemie een toereikende bestaansgrond. Zelfs wanneer ze dus uit een eindeloze reeks - zo u wilt zinloze en nutteloze - chemische experimenten had bestaan, dan zou dat geen reden tot verbazing zijn, evenmin als de avontuurlijke pogingen van de middellevuise geneeskunde en farmacologie.

*Afb. 123 Hermafrodit.
(1752)*

2 De psychische aard van het alchemistische werk

1 De projectie van psychische inhoud

Bij het alchemistische opus gaat het voor het grootste deel niet alleen om chemische experimenten, maar ook om iets als psychische processen, die uitgedrukt worden in een pseudochemische taal.¹ Wat chemische processen zijn, was de oude meesters min of meer bekend; ze moesten daarom ook weten dat wat ze beoefenden, op z'n minst geen gewone scheikunde was. Het inzicht in dit onderscheid wordt al uitgedrukt in de titel van een traktaat van (pseudo-) Demokritos, vermoedelijk uit de eerste eeuw. Deze luidt namelijk: 'Het fysiche en het filosofiche'. Al spoedig daarop stapelen de getuigenissen zich op dat er in de alchemie twee (voor ons) heterogene stromingen naast elkaar lopen, die wij ons eenvoudig niet als met elkaar verenigbaar kunnen voorstellen. Het 'zowel moreel (dat wil zeggen psychologisch) als fysich' van de alchemie lijkt voor onze logica onbegrijpelijk. Wanneer de alchemist toegeeft dat hij het chemische proces alleen maar symbolisch gebruikt - waarom is hij dan in de weer met potten en retorten? En wanneer hij, zoals hij zelf

Afb. 124 Alchemisten aan het werk.
(1702)

steeds bevestigd, chemische processen beschrijft, waarom worden ze dan door mythologische symboliek onherkenbaar verwrongen? Dit trandsel heeft al heel wat eertijke en welmenende bestudeerders van de alchemie niet weinig hoofdbrekens bezorgd. De alchemist betuigt weliswaar enerzijds dat hij dingen opzettelijk verbijgt, om te verhinderen dat slechte of domme mensen zich meesier maken van het goud, en daarmee ongelukken veroorzaken. Maar dezelfde auteur deelt ons anderzijds mede dat het gezochte goud niet, zoals domme lieden menen, het gewone goud (aurum vulgi) is, maar het filosofische goud of zelfs de wonderbaarlijke steen, de 'lapis invisibilis' (van de onzichtbaarheid¹) of de 'lapis aethereus' (gelijkend op de ether²), of ten slotte de onvoorspelbare, hermafroditische rebis (zie afb. 125), en

Afb. 125 Mercurius die als zon-maan-hermafroditet (rebis) op de (ronde) chaos staat.
(1622)

dat alle recepten eigenlijk verwacht moesten worden.⁴ Om psychologische redenen is het echter hoogst onwaarschijnlijk dat de alchemisten tot hun geheimzinnigdoencij gebracht werden uit consideratie met de mensheid. Wanneer er namelijk iets werkelijk ontdekt wordt, dan wordt dat gewoonlijk tondegebauid. Het is een feit dat de alchemisten op het gebied van de chemie weinig of niets te verraden hadden; het allerminst wat betreft het maken van goud.

Geheimzinnig doen kan zuivere bluff zijn met als duidelijk doel het uitsluiten van lichtgelovigen. Maar dat de hele alchemie te verklaren zou zijn vanuit deze optiek, is mijns inziens in tegenspraak met het feit dat er niet weinig uitvoerige, geleerde en gewetensvolle trakaten bestaan, die anoniem geschreven en gedrukt zijn, en die dus niemand een onrechtmatig voordeel konden opleveren. Daarnaast bestaan er overigens ook talrijke schreeuwerige produkten, die duidelijk op zwendel bestaan.

Geheimzinnig doen kan ook uit een andere bron komen. Het werkelijke geheim doet namelijk weliswaar niet geheimzinnig, maar het spreekt in geheimen: het kondigt zich aan via allerlei beelden die op zijn ware wezen wijzen. Hiermee bedoel ik niet een geheim dat door iemand persoonlijk gekoesterd wordt, met een inhoud die de behoeft er van kent, maar een kwestie of zaak, die 'geheim', dat wil zeggen alleen uit vage aanduidingen bekend is, maar die in wezen onbekend is. De werkelijke aard van de stof was de alchemist bijvoorbeeld onbekend. Hij kende haar slechts uit aanduidingen. Aangezien hij de materie wilde onderzoeken, projecteerde hij het onbewuste in het duister van de stof, om deze te verlichten. Om het geheim van de stof te verklaren, projecteerde hij een ander geheim, namelijk zijn onbekende psychische achtergrond, in wat verklaard moest worden: 'het duister door het nog duisterder, het onbekende door het nog onbekender'. Dit was nauwelijks geen opzettelijke methode, maar een onwillkeuring gebeuren.

Een *projectie* wordt, strikt genomen, nooit opzettelijk uitgewerd, het *gebeurt*, het wordt aangetroffen. In het duister van iets uitertlijks vind ik iets uit mijn eigen innerlijk of ziel, zonder het als zodanig te herkennen. Het zou daarom volgens mij verkeerd zijn om de formule 'zowel ethisch als psychisch' te herleiden tot de leer van de correspondentia als de 'oorzaak'. Deze leer zou integendeel een rationalisering

van de beleving van de projectie zijn. De alchemist oefent zijn kunst niet uit omdat hij om theoretische redenen aan correspondentia gelooft, maar hij heeft daarenegen een theorie van correspondentia, omdat hij de aanwezigheid van de idee in de fysis beleeft. Ik ben daarom geneigd aan te nemen dat de werkelijke wortel van de alchemie minder gezocht moet worden in filosofische meningen dan in de projectiebelevingen van de individuele onderzoekers. Ik bedoel hiermee dat de laborant tijdens de uitvoering van het chemische experiment bepaalde psychische ervaringen had, die hem echter een speciaal gedrag van het chemische proces toeschreven. Aangezien het om projectie ging, was hij zich er nauwtuiflijk niet van bewust dat deze ervaring niets te maken had met de materie op zich (dat wil zeggen zoals we deze tegenwoordig kennen). Hij ervoer zijn projectie als een eigenschap van de stof. Wat hij in werkelijkheid ervoer, was zijn onbewuste. Hij herhaalde hiermee de hele geschiedenis van de kennis der natuur. Zoals bekend ving de wetenschap aan bij de sterren, waarin de mensheid haar dominanten van het onbewuste, de zogenaamde 'goden' ontdekte, en eveneens de merkwaardige psychologische hoedanigheden van de dierenriem: een volledige, geprojecteerde karakterleer. Astrologie is eenzelfde soort oerbewering als de alchemie. Dergelijke projecties worden overal herhaald waar de mens een lege duisternis tracht te onderzoeken, en deze onwillekeurig met levende vormen valt.

Ik heb daarom mijn aandacht gericht op de vraag, of alchemisten soms zelf iets vertelden over dergelijke belevissen tijdens de praktijk van hun werk. Ik mocht echter niet op een al te rijke oogst hopen, omdat het immers om 'onbewuste' belevingen gaat, die zich juist om deze redenen aan vermelding zouden moeten onttrekken. Inderdaad bestaan er in de literatuur een paar ondubbelzinnige berichten. Veelbetekend genoeg zijn de jongste mededelingen uitvoeriger en duidelijker omschreven dan de oudere.

De meest recente mededeling is afkomstig uit een Duits traktaat uit 1732, getiteld: 'Abrala Jurain' enzovoort.⁵ Het luidt:

'Nem een flinke hoewelheid gewoon regenwater, ten minste tien kop, bewaar het ten minste tien dagen in goed gesloten glazen potten, en dan komt er een bezinsel van faeces op de bodem. Giet het heldere water